

стипендіату), завдяки яким п'ять юнаків звільнялися від сплати за навчання.

Педагогічний комітет подавав списки учнів, серед яких думці обирали достойних. Зазвичай, ними ставали ті, хто заслужив на преференції «за поведінку й успіхи, причому правом на отримання стипендії користуються переважно бідні сини жителів м. Чернігова без урахування соціального походження й віросповідання» [4, арк. 5].

Стипендіальна сума видавалася упродовж року частинами. Аби її отримати, учень зобов'язувався показати посвідчення, що підтверджувало його статус як вихованця торгової школи [4, арк. 5 зв.]. Дума мала право призупинити виплату стипендії, якщо поліпшувався матеріальний стан школяра до такого рівня, що він міг продовжити освіту власним чи батьківським коштом. Також стипендій позбавлялися ті, хто залишався на повторний курс в одному і тому ж класі без поважних причин [4, арк. 6].

Таким чином, завдяки наполегливості міської думи у Чернігові постав ще один професійний навчальний заклад для юнаків – трикласна торгова школа, яка підпорядковувалася Міністерству фінансів, фінансувалася дольовим способом; контроль за її діяльністю покладался на Раду попечителів. Особливості навчально-виховного процесу, соціальний і кількісний склад учнівського контингенту та інші питання можуть стати окремим об'єктом для подальшого дослідження.

Посилання

1. Леус В. У колишньому реальному... / В. Леус // Чернігівський вісник. – 1989. – 21 грудня. – С. 2 та інші.
2. Нікітін Ю. Культурно-господарська діяльність муніципальних структур в останній третині XIX ст.: на прикладі Чернігівської губернії / Ю. Нікітін // Сумська старовина. – Суми, 2009. – № XXVIII–XXIX. – С. 7–20.; Його ж. Пореформені міста Полтавської, Харківської та Чернігівської губерній у другій половині XIX ст.: історичний аспект самоврядування / Ю. Нікітін. – Вінниця, 2014. – 252 с.
3. Руденок В. З історії народної освіти у Чернігові. Світські учбові заклади другої половини XIX – початку XX ст. / В. Руденок // Чернігівські відомості. – 2006. – 6 вересня. – С. 17 та інші.
4. Чернігівський обласний державний архів (далі – ЧОДА), ф. 145, оп. 1, од. зб. 544, 6 арк.
5. ЧОДА, ф. 145, оп. 2, од. зб. 1230, 15 арк.
6. Чорний Д. Видатки міських дум Харківської та Чернігівської губерній на народну освіту (кінець XIX – початок XX ст.) / Д. Чорний // Вісник Харківського національного університету імені В. Каразіна. – Х., 2003. – № 594. – С. 224–233.; Його ж. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.) // Д. Чорний. – Х., 2007. – 304 с.

Шарая Л.Н. Образовательные инициативы городской думы Чернигова: открытие торговой школы

Статья посвящена работе Черниговской городской думы в области образования, в частности, основанию профессионального учебного заведения – торговой школы. Выяснены причины, которые побудили гласных к такому шагу, и охарактеризованы ключевые принципы Устава учебного учреждения.

Речь идёт об источниках финансирования, правах Совета попечителей и особенностях образовательного процесса.

Ключевые слова: городское общественное управление, городская дума, гласные, образование, учебные заведения, торговая школа.

Shara L.M. Educational initiatives of the Chernihiv municipal дума: opening of the trade school

The article is devoted to the work of the Chernihiv municipal дума in the field of education, in particular, the foundation of professional educational institution – a trade school. The reasons which made the members of the municipal дума to such step are found out, and key principles of the Educational Institution Statute are characterized. It concerns about sources of financing, rights the Board of Trustees and features of the educational process.

Key words: municipal public administration, municipal дума, members of the municipal дума, education, educational institutions, trade school.

09.03.2016 р.

УДК 94(477):316.64/65 М.Грушевський

Н.М. Демиденко

М.С. ГРУШЕВСЬКИЙ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

У публікації зроблено спробу дати аналіз концепції державотворення М.С. Грушевського – ідеолога українського визвольного руху. Погляди вченого-політика на державотворчий процес були сформовані на основі наукової школи другої половини XIX ст., представниками якої були М. Костомаров, М. Драгоманов, В. Антонович. Розвиток самостійної української держави М. Грушевський вбачав у рівноправному союзі з демократичною Росією.

Ключові слова: М. Грушевський, автономія, федерація, Центральна Рада, самоврядування, самостійність.

*«Завдяки історичній пам'яті
людина стає особистістю, народ –
нацією, країна – державою»*

(М. Грушевський)

Серед представників кожної нації є унікальні особистості, які за своїм розумовим і духовним потенціалом набагато випередили свою добу. До таких по праву належить вчений-енциклопедист, історик, публіцист, археолог, літературознавець, голова Центральної Ради УНР Михайло Сергійович Грушевський (1866–1934). Відзначення ювілею М.С. Грушевського у переломний історичний період українського сьогодення набуває особливо-го звучання. Адже з багаторічного небуття повертаються не лише його ім'я, а також наукові праці, які він називав своїм політичним заповітом.

Праці М.С. Грушевського за радянського часу

не перевидавались, а надруковані раніше вилучались з бібліотечних фондів і знищувались чи передавались до спецховищ. І хоча М. Грушевський не був офіційно репресований радянською владою, посилення на його твори заборонялись. Його називали або «українським буржуазним націоналістом», або «австро-німецьким шпигуном».

Метою дослідження є аналіз концепції М. Грушевського щодо форми самовизначення держави. Власну теорію державотворення, основою якою є самостійність України у «складі демократичної федерації вільних республік колишньої Російської імперії», він сформував у невеликих за обсягом, але глибоких за змістом працях, написаних упродовж 1917–1918 рр.: «Хто такі українці і чого вони хочуть», «Якої ми хочемо автономії і федерації», «Українська самостійність й її історична необхідність», цикл статей під назвою «Вільна Україна» і ін. [1, с. 21].

До дослідників українського зарубіжжя, які активно висвітлювали дану тему, слід віднести праці О. Прицака, Т. Приймака, А. Проника, Д. Гирського, Ю. Лавріненка. Серед сучасних істориків своїми роботами виділяються Г.О. Корольов, В. Колесник, О. Копиленко і ін. Більшість науковців схиляється до думки, що М. Грушевський відстоював національно-територіальну автономію України у складі демократичної Російської держави.

На початку необхідно зазначити про певну специфіку публікації, яка полягає дещо у розширеному цитуванні праць М. Грушевського. Такий підхід є свідомим, бо кожна довільна інтерпретація могла би бути неточною. Подання першоджерел дає об'єктивну характеристику і можливість вести фахову дискусію, бо цитати «говорять самі за себе», дають чітку відповідь на актуальну і складну проблему історичного дискурсу.

Погляди на державотворчий процес М. Грушевського були сформовані на основі наукової школи другої половини XIX ст. Аналіз української наукової думки засвідчує, що до ідей федералізму схилились представники першої української політичної організації – члени Кирило-Мефодіївського товариства. Вони поширювали ідеї федералізму на весь слов'янський світ, де мають панувати свобода і рівність. Прихильниками федералізму були М. Костомаров, М. Драгоманов, В. Антонович.

Українські вчені другої половини XIX ст. опирались на досвід так званих «недержавних» народів європейських країн, котрі, проектуючи власну суверенність, вибудовували її, здебільшого, на засадах національно-територіальної автономії. Успішний досвід доводив, що за рахунок певного компромісу між загальнодержавними та місцевими інтересами, можна гарантувати сталий розвиток і право кожного народу на суверенність. Отже, ідея власної автономії у складі федерації була закономірним явищем того часу.

М. Грушевський залишався противником ідеї національної держави, вважаючи її «синонімом кріпацтва і нагайки». Він був прихильником федеративного устрою на принципах ідей Кирило-Мефодіївського братства «як найбільш «досконалого способу сполучення державного союзу з інтересами вільного і не затриманого розвитку національного життя» [2, с. 228]. У 1920 р. М. Грушевський напише: «Я був вихований в строгих традиціях радикального українського народництва, яке вело свою ідеологію від Кирило-Мефодіївських братчиків...» [2, с. 205].

У своїй автобіографії, виданій з нагоди 60-річного ювілею у 1926 р., М. Грушевський зазначав, що у нього «...збудилося й усвідомилося національно-українське почуття» на основі прочитаних книг та розповідей батьків, оскільки до 20-літнього віку він перебував за межами України [3, с. 17]. Пізніше М. Грушевському дехто дорікатиме, що він ніколи так і не зможе вийти поза сфери нереальної романтики та ідилії, а український народ назавжди залишиться для нього «чисто літературним поняттям» [2, с. 202].

Згадуючи роки навчання на історико-філологічному факультеті Київського університету, він в автобіографії напише, що університет дав йому «надзвичайно мало». З вдячністю він згадуватиме лише про професора В. Антоновича [3, с. 20]. Вчитель Грушевського висував автономістські ідеї і публічно заявляв, що не вірить у державотворчий потенціал українського народу. У лекції, присвяченій 250-й річниці повстання Б. Хмельницького, В. Антонович стверджував, що повсталий народ виборював лише місцеву автономію.

Теоретик «Громади» В. Антонович вважав державу за елемент негативний у житті людського суспільства, за «неминуче зло». Держава ним розумілася як апарат насильства, адже навіть в умовах незалежності вона не обов'язково буде перейматися забезпеченням умов для справжнього процвітання народу. Створення держави – не самоціль. Головним є соціальне визволення, добробут народу, і не принципово у складі якої держави. М. Грушевський, на думку деяких дослідників, сприймав подібні погляди на державність свого вчителя «беззастережно».

М. Грушевський зазначав, що всі героїчні зусилля кращих синів України останніх десятиліть залишались безуспішними, «і тільки російська революція визволила нас». Ідеолог національно-визвольного руху висловлював впевненість, що у «вільній Російській республіці не може бути невільних народів, так само як не може бути невільних людей» [4, с. 25]. У федералізмі він вбачав гарантію захисту завойованих свобод. Критикам Грушевського слід зауважити, що своїм курсом на федералізацію

він певним чином перешкоджав Тимчасовому і більшовицькому урядові Росії мобілізувати проти України шовіністичну ненависть російських воєнізованих мас, а також нейтралізувати західні держави, які були тоді зацікавлені у збереженні російської імперії [5, с. 907].

Найтяжчим ярмом М. Грушевський вважав добровільне духовне і моральне закріпачення. Він називав це «духовним каліцтвом, холуйством раба, котрого так довго били по лиці, що не тільки забили в нім усяку людську гідність, але зробили прихильником неволі і холопства» [5, с. 77].

Виступаючи за федеративний устрій, Грушевський підкреслював, що ця співдружність може існувати лише за умови демократичної Росії. Він був противником трактування України як московської колонії у складі більшовицької Росії: «Ми всі втомлені і знеохочені страшним і прикрим централізмом старого російського режиму і не хочемо, щоб він жив далі, хоч би й під республіканським червоним стягом» [6, с. 132].

У статті «Якої ми хочемо автономії і федерації» М. Грушевський чітко формулює поняття української автономії: «Українці в політичній справі хочуть: утворити широку національно-територіальну автономію України у складі Федеративної Російської Республіки. Що значать ці слова і який устрій означається ними? Автономія – грецьке слово, по-нашому б сказати само законність, се значить право жити по своїм законам, самим собі становити закони, а не жити по чужим законам і під чужою властю» [7, с. 157].

Державний теоретик у праці «Якої ми хочемо автономії і федерації» пропонує, щоб з українських земель Російської держави була утворена одна національна українська територія. До неї мають увійти українські губернії (в цілому або більшою частиною): Київська, Волинська, Подільська, Херсонська, Катеринославська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Таврійська і Кубанська. Від цих українських губерній необхідно відокремити території неукраїнські, наприклад, деякі повіти Чернігівської губернії, Кубані. Натомість М. Грушевський пропонує приєднати до України деякі українські повіти сусідніх губерній: «Хотинський та Акерманський Бессарабської, східні частини Холмської, полудневі окрайці губерній Гродненської, Мінської, Курської, західні часті Воронежчини, Донщини, Чорноморської і Ставропольської губерній» [7, 141]. Таким чином, за переконанням М. Грушевського, утвориться територія, де українці становлять більшість. Хоча він зауважує, що у містах наразі українців менше, але «города мусять іти за більшістю окрестної території» [7, с. 142].

На українських територіях, на думку М. Грушевського, має бути організоване широке демократичне самоврядування, яке вирішуватиме наступні питання: «...економічні, культурні, політичні, содержувати своє військо, розпоряджатися своїми

дорогами, своїми доходами, землями і всякими натуральними багатствами, мати свою адміністрацію і суд» [7, с. 142]. Які ж питання, за Грушевським, повинні залишитися у компетенції центральної федеративної влади? Лише питання, які є спільними для всієї Російської держави: «... вона має приймати постанови загального її представительства, в котрім братимуть участь представники України пропорційно її людності і людності всієї Російської Республіки. Отсе розуміється, коли говориться, що ми хочемо національно-територіальної автономії України, широкої, політичної і демократичної» [7, с. 142].

М. Грушевський активно виступав проти бюрократичної системи, відстоював широке надання прав місцевим органам самоврядування, яке буде звільнене від втручання центрального керівництва та його місцевих урядників. Він посилається на досвід крайової автономії в Австрії, «автономії корінних народів» [7, с. 139], наводить приклади країн, котрі живуть «таким автономним життям», маючи своє законодавство, своє військо і ін. До таких країн він відносить деякі колонії Англії (Канаду, Австралію, Нову Зеландію). Тобто, на його думку, автономія може виражатися як у вигляді розширеного самоуправління, так і повної державності. Слід зауважити, що, вивчаючи і аналізуючи досвід інших передових країн, ідеолог українського державотворення радить спиратися на власний історичний досвід, зберігати самобутність, традиції і застерігає: «Не треба підганяць нашого життя до котрого-небудь західно-європейського взірця, хоч би й німецького...» [6, с. 149].

Політик-теоретик виносить на обговорення питання щодо різних видів автономії: національно-територіальної, територіальної, національної (екстериторіальної). Він зазначає, що саме остання найкраще задовольняє національні потреби, адже «права самоврядування мали б люди, горожани з різних країв держави, які признаються до якоїсь національності» [7, с. 141]. Вони б мали свій бюджет, з якого б певна частина грошей йшла на утримання шкіл, театрів, музеїв, тощо. Але практичне функціонування національної (екстериторіальної) автономії ускладнювалось би тим, що поставала б потреба у паралельній організації і територіального самоврядування, а подібної практики ще не було. Тому, на думку Грушевського, до такою автономії прийдеється апелювати лише в окремих випадках, «для заспокоєння потреб національностей розпорощених» [7, с. 141].

Так само як і В. Липинський, М. Грушевський був прихильником територіального націоналізму. У своїй праці «Хто такі українці і чого вони хочуть» він задає риторичне питання про те, хто може вважатися українцем і кого українці приймуть у свої ряди? Окрім тих, хто «зроду українець», за переконанням М. Грушевського, до них відноситься

і всякий той, хто «широ хоче бути з українцями і почуває себе їх однодумцем і товаришем, членом українського народу, бажає працювати для його добра. Якого б не був він роду, віри чи звання – се не важно» [7, с. 155]. Грушевський пояснює, що кожний народ складається з різних «людей і порід». Історик справедливо зауважує, що, наприклад, перегляд українських прізвищ свідчить про присутність серед українців «родин великоруських, і польських, і німецьких, і сербських, і жидівських» [6, с. 156].

М. Грушевський зауважує, що український народ цікавлять питання не лише національно-культурного характеру, а й економічного. Народна влада мусить «поставити народ на твердий ґрунт, забезпечити йому силу, розвиток, добробут» [6, с. 160]. Головною умовою для забезпечення добробуту в Україні є правильне вирішення «земельної справи». М. Грушевський писав: «Землі казенні, удільні, монастирські і великі поміщицькі маєтки повинні бути забрані і роздаватися в користування людям трудящим, які будуть на тій землі працювати» [6, с. 160]. Він слушно застерігав, що вирішення земельного питання потребує виваженості і обережності. Його не можна вирішувати похапцем під час війни, силоміць захоплювати господарства, щоб не «скривдити непотрібно людей, не витворити даремного і шкідливого заколоту» [6, с. 161].

Обґрунтовуючи вирішення податкового питання, М. Грушевський пропонує скасувати так звані «посередні» (косвені), себто всякі побори, що побираються від товарів, які споживає народ і оплачує їх, переплачуючи дорожчою ціною» [6, с. 162]. Історик ініціює запровадити лише один податок – «від приходу», тобто, більший податок сплачує той, хто має більший прибуток. На жаль, у той критичний історичний період податків майже ніхто на платив, населення не почувало поваги до уряду [8, с. 47].

Суспільно-політична діяльність М. Грушевського досягла свого апогею у період великого історичного перелому. Маючи беззаперечний морально-політичний авторитет, він був обраний головою Центральної Ради. Та у його подальших діях проглядається несумісність політика-теоретика і революціонера-прагматика. Очоливши національну-визвольну боротьбу, він «не одягнув звичної для революціонерів-професіоналів шкірянки, не став авантюристом подібно більшовикам» [9, с. 10]. У найскладніші часи він не зрікається своїх моральних принципів: «Менше всього в даний момент я вважаю можливою безпринципність, аморальність, легкодумність, моральну розхристаність...» [10, с. 23].

Найбільше критикували М. Грушевського за те, що він не використав для організації міцної української армії спонтанного руху українізації тих частин імперської армії, що складалась з українців і патріотичного руху Вільного Козацтва [5, с. 908].

Свою помилку Грушевський визнав над могилою українських юнаків, що загинули в бою під Крутами проти російських військ, та в статті «Кінець московської орієнтації» [5, с. 910].

Перебуваючи в еміграції, М. Грушевський критично осмислював також чинники зовнішнього втручання в українські події, адже представників Центральної Ради в народі називали «німецькими запроданцями». Прихід німців в Україну, спровокований нападом більшовицької Росії, був персональною трагедією Грушевського, який ніколи не мав симпатій до кайзерівської Німеччини [11, с. 198]. В. Вінниченко у своїй праці «Заповіт борцям за визволення» (1948 р.), осмислюючи пройдений шлях національно-визвольної боротьби, різко критикував тих, хто вважав, що державність і самостійність можуть принести якісь «зовнішні сили»: «Це все та сама нещасна «орієнтація на зовнішні сили», яка так дошкульно була нас за всю нашу давню і недавню історію боротьби за самостійність. Була і не навчила» [12, с. 13].

Та часто обставини, за словами Грушевського, заставляють нас робити щось з мотивів зовсім не ідеальних, складні обставини примушують нас робити те, чого недавно ми не могли собі припустити [13, с. 181]. Генерал-хорунжий О. Греків, згадуючи події весни 1918 р., писав про те, як Грушевський «дуже обґрунтовано і категорично висловився, що в тих обставинах, які на той час склалися, немає ніякої можливості урятуватися власними силами, а треба шукати потужного спільника, хто мав би інтерес допомогти нам...» [14, с. 24].

О. Прицак називає постать М. Грушевського глибоко трагічною, бо, незважаючи на свої чесні наміри, він, котрий все своє життя віддав службі українському народові, «спричинив найбільшу трагедію України», проявивши наївність «у політичній дії» [2, с. 230]. За словами О. Лотоцького, «це було банкрутство великої особистості, що в найважливіший момент української історії виявила хворобливу наївність...» [2, с. 229]. Трагікомічним виглядає те, що обставини змусили М. Грушевського проти власних переконань Четвертим універсалом проголосити незалежну державу [2, с. 228].

Підводячи підсумки, варто згадати слова М. Грушевського про те, що історики не є «іконописцями» і тому видатних діячів показують як в сильних, так і в слабких формах їх діяльності. Такий підхід був додержаний і у даній публікації. Отже, критично переосмисливши «політичний заповіт» М. Грушевського, який програв у складній політичній грі, неодмінно треба вибрати з нього те «цінне і тривке», що стане повчальним досвідом і застереженням від нових помилок на шляху сучасного державотворення.

Посилання

1. Копиленко О. Чи допоможе нам рік 1917-й зрозуміти рік 1991-й / Копиленко О. // Наука і суспільство. – 1991. – № 9. – С. 20–21.

2. Прицак О. У столітті народин М. Грушевського / О. Прицак // Ідеї і люди визвольних змагань 1917–1923 рр. – Нью-Йорк, 1968. – С. 197–230.
3. Грушевський М. Автобіографія / М. Грушевський // Архіви України. – 1991. – № 1. – С. 16–29.
4. Грушевський М.С. Вільна Україна: Статті з останніх днів (березень–квітень 1917) / М.С. Грушевський // Наука і суспільство. – 1991. – № 1. – С. 22–29.
5. Лаврінченко Ю. Михайло Грушевський. Розстріляне відродження: антологія 1917–1923: поезія-проза-драма-есеї / Ю. Лаврінченко. – [Мюнхен]: Ins – Irfuf Liferlet, 1959. – С. 907–919.
6. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть / М.С. Грушевський. – К.: Наукова думка, 1993. – 246 с.
7. Грушевський М.С. Якої ми хочемо автономії і федерації / М.С. Грушевський // Твори: у 50 т. – Т. 4. – Кн. 1: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної ради березень 1917 – квітень 1918)». – Львів: Світ, 2007. – 432 с.
8. Гирський Д. Від III до IV універсалів. Розпалювання і поширювання класової боротьби. Хаос і руїна. Дивні способи виправдовування антидержавної політики / Д. Гирський. – Торонто: Батьківщина, 1973. – С. 46–64.
9. Марочко В. Михайло Грушевський: невідомі листи першого президента України / В. Марочко // Слово просвіти. – 2004. – № 43. – С. 10.
10. Грушевський М.С. На порозі нової України: Гадки і мрії. – К.: Наукова думка, 1991. – 128 с.
11. Лобай Д. Непереможна Україна: Факти совітських видань про боротьбу Москви з українським націоналізмом на культурному фронті по другій світовій війні (Атака на історика Грушевського і його послідовників) / Д. Лобай. – Вінцепег: комітет українців Канади, 1950. – 239 с.
12. Вінниченко В. Заповіт борцям за визволення / В. Вінниченко. – К.: Видавництво «Криниця», 1991. – 128 с.
13. Рахманний Р. Україна атомного віку: Ессе і статті, 1945–1986 / Р. Рахманний. – Т. 2. – Торонто. – 1988. – С. 183–188.
14. Греків О. Весна 1918 р. в Україні: Матеріали до історії війська українського / О. Греків. – Торонто: Гомін України, 1964. – С. 23–26.

Демиденко Н.М. М.С. Грушевський: некоторые аспекты концепции создания государства (к 150-летию со дня рождения)

В статье подан анализ концепции М.С. Грушевского, идеолога украинского освободительного движения, о создании государства. Взгляды ученого-политика были сформированы на основе научной школы второй половины XIX в., представителями которой являлись Н. Костомаров, М. Драгоманов, В. Антонович. Развитие независимого украинского государства М. Грушевский видел в равноправном союзе с демократической Россией.

Ключевые слова: М. Грушевский, автономия, федерация, Центральная Рада, самоуправление, независимость

Demydenko N.M. M.S. Hrushevsky: some aspects of the state-building conception in Ukraine (on the 150th anniversary of his birth)

The article provides the state-building conception analysis of Ukrainian liberation movement ideologist M.S. Hrushevsky. The views of the scientist and the politician on the process of state-building were formed on the base of the 19th second-part century scholar school. The other representatives of the school are M. Kostomarov, M. Drahomanov and V. Antonovych. The development of the independent Ukrainian state Hrushevsky saw in equal alliance with a democratic Russia.

Key words: M. Hrushevsky, autonomy, federation, Central Rada, self-government, independence.

23.03.2016 р.

УДК 930:378.4(477-25)«189/190» Антонович В.

С.М. Арасланова

В. АНТОНОВИЧ ТА РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ В УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ОЦІНКА СУЧАСНОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ)

В статті проаналізовано роль В. Антоновича у розвитку історичної науки в Київському університеті (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Охарактеризовано науково-викладацьку діяльність видатного вченого крізь призму сучасної історіографії.

Ключові слова: В. Антонович, Університет Св. Володимира, історична наука, сучасна історіографія.

В кінці ХІХ століття важливим осередком розвитку історичної науки на тогочасних українських землях був Київський університет. Історико-філологічний факультет Університету Св. Володимира виховав у даний період цілу плеяду видатних істориків, які своєю працею засвідчили високий професіоналізм та глибоку наукову обізнаність на ниві історичних досліджень. Серед викладачів Університету по-особливному сяє зірка В. Антоновича. Це була людина багатогранна у своїх наукових інтересах та вподобаннях. Ще сучасники самого Володимира Боніфатійовича засвідчували його беззаперечний талант та унікальність як дослідника. У радянські часи особа історика не привертала масової уваги історіографів, а ті незначні роботи, що згадували вченого, виставляли його у досить негативному світлі.

Ситуація кардинально змінилася після здобуття Україною незалежності. Про В. Антоновича почали багато писати та повертати його ім'я на сторінки української історії. За роки незалежності про вченого було написано десятки статей, видано монографії, захищено дисертації. Його ім'я вписано золотими літерами в посібники з української історіографії. Сучасні науковці намагалися дослідити усі сторони життя та діяльності В. Антоновича. Та, на нашу думку, це і досі не вдалося здійснити в повній мірі з огляду на широкий спектр інтересів В. Антоновича і на загадковість його постаті.

У даній розвідці ми робимо спробу визначити роль В. Антоновича у розвитку історичної науки в Київському університеті в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. саме через призму поглядів сучасних історіографів. Окремого дослідження, що було б присвячено В. Антоновичу та історичній науці в Університеті, в сучасній українській історіографії немає, але всі, хто писав про історика, торкалися цього питання, бо ж якраз уся його основна наукова та педагогічна діяльність і пов'язана з Київським університетом, якому він присвятив мало не усе своє свідоме життя. В рамках статті неможливо проаналізувати усі роботи наших сучасників, що